

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

610

UALIMU

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2018

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A and B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. Bainisha faida nne kwa mwalimu kujifunza Saikolojia ya Elimu.

Faida ya kwanza ni kumwezesha mwalimu kuelewa tabia za wanafunzi. Kupitia saikolojia ya elimu, mwalimu anaweza kuelewa sababu zinazowafanya wanafunzi kuwa na tabia tofauti darasani.

Faida ya pili ni kumsaidia mwalimu kuchagua mbinu sahihi za kufundisha. Saikolojia humsaidia mwalimu kujua njia zinazowasaidia wanafunzi wenye uwezo tofauti kujifunza kwa ufanisi.

Faida ya tatu ni kuboresha mawasiliano kati ya mwalimu na mwanafunzi. Saikolojia ya elimu humfundisha mwalimu namna bora ya kuwasiliana, kuhimiza na kuwashauri wanafunzi.

Faida ya nne ni kumwezesha mwalimu kutathmini maendeleo ya mwanafunzi. Saikolojia ya elimu humsaidia mwalimu kuelewa viashiria vya maendeleo ya kiakili, kihisia na kijamii ya mwanafunzi.

2. (a) Eleza kwa kifupi maana ya mtaala.

Mtaala ni mpangilio wa rasmi wa maarifa, ujuzi, maadili, stadi na mitazamo ambayo mwanafunzi anatakiwa kujifunza katika kipindi maalum cha elimu kwa mujibu wa malengo ya taifa.

(b) Andika kwa kifupi aina kuu tatu za mtaala.

Aina ya kwanza ni mtaala rasmi. Huu ni mtaala unaoandaliwa na mamlaka ya elimu na kufundishwa shuleni kwa kutumia vitabu na mwongozo maalum.

Aina ya pili ni mtaala usio rasmi. Ni maarifa na tabia ambazo mwanafunzi hujifunza nje ya mtaala rasmi kwa mfano kupitia michezo, ushauri nasaha au shughuli za kijamii.

Aina ya tatu ni mtaala fiche. Ni yale mafunzo ambayo mwanafunzi hujifunza kwa njia ya mfano au uzoefu kutoka kwa walimu, mazingira au jamii bila kuonyeshwa moja kwa moja kwenye vitabu.

3. Bainisha madhumuni manne ya ufundishaji na ujifunzaji wa Elimu ya Watu Wazima katika mpango wa Kisomo Chenye Manufaa na Kisomo cha Kujiendeleza.

Madhumuni ya kwanza ni kuwawezesha watu wazima kusoma, kuandika na kuhesabu. Lengo kuu ni kupambana na ujinga miongoni mwa watu wazima.

Madhumuni ya pili ni kuwajengea uwezo wa kushiriki katika shughuli za maendeleo ya kijamii na kiuchumi kama kilimo, biashara au afya ya jamii.

Madhumuni ya tatu ni kuwapa maarifa ya msingi kuhusu afya, mazingira na familia ili kuboresha maisha yao ya kila siku.

Madhumuni ya nne ni kuwapa uelewa wa masuala ya uraia, sheria, haki za binadamu na majukumu ya raia ili kuwawezesha kushiriki kikamilifu katika maendeleo ya taifa.

4. (a) Eleza kwa kifupi maana ya mfiko katika Upimaji wa Kielimu.

Mfiko ni tofauti kati ya alama ya juu zaidi na ya chini zaidi katika mfululizo wa alama za upimaji. Mfiko huonesha upana wa utofauti wa uwezo au matokeo ya wanafunzi.

(b) Chunguza alama zifuatazo: 88, 80, 70, 60, 54, 50 na 50 na kisha jibu maswali yafuatayo:

(i) Kokotoa wastani

$$\text{Wastani} = (88+80+70+60+54+50+50) \div 7 = 452 \div 7 = 64.57$$

(ii) Tafuta mfiko

$$\text{Mfiko} = \text{Alama ya juu} - \text{Alama ya chini} = 88 - 50 = 38$$

(iii) Toa tafsiri ya jibu la mfiko uliopata kwenye swali la 4(b)(ii)

Mfiko wa 38 unaonesha kuwa kuna utofauti mkubwa wa ufaulu kati ya mwanafunzi aliyepata alama ya juu zaidi na yule wa alama ya chini zaidi. Hii inaweza kuashiria tofauti kubwa za uelewa, ushiriki au mazingira ya kujifunza baina ya wanafunzi darasani.

5. Orodhesha mambo manne yanayoweza kumsaidia mwanafunzi kuhawilisha maarifa.

Jambo la kwanza ni kuhusisha somo jipya na uzoefu wa awali wa mwanafunzi. Hii humwezesha mwanafunzi kuelewa dhana mpya kwa urahisi.

Jambo la pili ni kutumia mbinu shirikishi za kujifunza. Mbinu kama mjadala, kazi za vikundi au mazoezi ya vitendo humwezesha mwanafunzi kuhusisha maarifa katika maisha ya kila siku.

Jambo la tatu ni kutoa mifano halisi inayohusiana na maisha ya mwanafunzi. Hii huchochea uelewa na kumbukumbu ya muda mrefu.

Jambo la nne ni kutumia zana za kielimu na teknolojia. Vifaa kama vielelezo, video au picha husaidia kubadilisha maarifa ya darasani kuwa ya vitendo.

6. (a) Unaelewa nini kuhusu dhana ya Elimu Jumuishi?

Elimu jumuishi ni mfumo wa elimu unaolenga kuwaingiza wanafunzi wa makundi yote, wakiwemo wenye mahitaji maalum, katika madarasa ya kawaida ili wote wapate fursa sawa ya kujifunza.

(b) Taja makundi matatu ya wanafunzi ambao wanafaa kuingizwa katika darasa la elimu jumuishi.

Kundi la kwanza ni wanafunzi wenye ulemavu wa kimwili kama vile ulemavu wa miguu au mikono.

Kundi la pili ni wanafunzi wenye ulemavu wa akili au matatizo ya kujifunza.

Kundi la tatu ni wanafunzi waliotoka katika mazingira magumu kama watoto wa mitaani au watoto yatima.

7. Bainisha hatua nne ambazo mwalimu wa somo anaweza kuzifuata katika kuwasaidia wanafunzi wenye utovu wa nidhamu darasani ili waweze kufaidika na mchakato wa ufundishaji na ujifunzaji.

Hatua ya kwanza ni kufuatilia chanzo cha utovu wa nidhamu. Mwalimu anapaswa kuelewa sababu zinazomfanya mwanafunzi awe na tabia hizo ili kushughulika nazo ipasavyo.

Hatua ya pili ni kufanya mazungumzo ya kibinafsi na mwanafunzi. Mazungumzo ya faragha humsaidia mwanafunzi kuelewa athari za tabia yake na kutoa nafasi ya kujirekebisha.

Hatua ya tatu ni kuwashirikisha wazazi au walezi. Wazazi wanaweza kusaidia kurekebisha tabia ya mtoto kwa ushirikiano wa karibu na shule.

Hatua ya nne ni kutumia mbinu ya kuimarisha tabia nzuri. Mwalimu anaweza kumpa mwanafunzi motisha au tuzo ndogo kwa tabia nzuri ili kumtia moyo.

8. Orodhesha majukumu manne ya Kamati ya Nidhamu katika shule za msingi.

Jukumu la kwanza ni kushughulikia ukiukwaji wa sheria za shule. Kamati hii huchunguza na kutoa maamuzi kwa wanafunzi au walimu wanaokiuka kanuni za shule.

Jukumu la pili ni kusimamia utekelezaji wa sera za nidhamu. Kamati huhakikisha kuwa kila mwanafunzi na mwalimu anafuata miongozo ya shule kuhusu tabia na mwenendo.

Jukumu la tatu ni kutoa ushauri kuhusu masuala ya nidhamu. Kamati hushirikiana na walimu na wazazi kutoa ushauri kwa wanafunzi wanaoonesha mwenendo mbaya mara kwa mara.

Jukumu la nne ni kupanga mikakati ya kuimarisha nidhamu shuleni. Kamati hupanga njia mbadala za kuhamasisha tabia njema kama vile kutoa zawadi au sifa kwa wanafunzi wenye nidhamu bora.

9. Eleza kwa kifupi sababu nne za kuwepo kitengo cha ushauri na unasihi katika shule za msingi.

Sababu ya kwanza ni kuwasaidia wanafunzi kushughulikia matatizo ya kihisia. Ushauri husaidia wanafunzi wenye huzuni, msongo wa mawazo au matatizo ya nyumbani kupata utulivu wa akili.

Sababu ya pili ni kuwaelekeza wanafunzi kuhusu maamuzi ya maisha. Unasihi huwasaidia wanafunzi kuelewa uwezo wao na kupanga vizuri masuala ya kielimu na maisha ya baadaye.

Sababu ya tatu ni kuimarisha mahusiano kati ya wanafunzi. Kupitia ushauri, wanafunzi husaidiwa kutatua migogoro yao na kuishi kwa amani darasani.

Sababu ya nne ni kuwasaidia walimu na wazazi kutambua matatizo ya wanafunzi. Ushauri na unasihi huwasaidia walimu na wazazi kupata maarifa sahihi kuhusu changamoto za watoto wao na jinsi ya kuwasaidia.

10. (a) Toa sababu moja ya kurekebisha maksi za wanafunzi baada ya kusahihisha mitihani yao.

Sababu moja ya msingi ni kuwepo kwa makosa ya kisarufi au kihesabu wakati wa kusahihisha. Mwalimu anaweza kugundua kuwa alama aliyoandika awali haikuwa sahihi na hivyo kurekebisha maksi ili mwanafunzi apate haki yake ipasavyo.

(b) Rekebisha kwa kigezo cha T alama ya mwanafunzi aliyepata 75% katika darasa lenye wastani wa 45 na achano sanifu la 15.

$$T = (X - W)/S \times 10 + 50$$

$$X = 75, W = 45, S = 15$$

$$T = (75 - 45)/15 \times 10 + 50$$

$$T = 30/15 \times 10 + 50$$

$$T = 2 \times 10 + 50$$

$$T = 20 + 50$$

$$T = 70$$

Kwa hiyo, T alama ya mwanafunzi ni 70.

11. Bainisha hatua za ukuaji wa mtoto kulingana na mwanasaikolojia Jean Piaget. Eleza wazi umuhimu wa kielimu kwa kila hatua husika.

Hatua ya kwanza ni hatua ya hisia na harakati (Sensorimotor stage) kuanzia kuzaliwa hadi miaka 2. Katika hatua hii, mtoto hujifunza kupitia hisia na harakati zake kama kushika, kunusa, au kusikia. Umuhimu wa kielimu ni kumsaidia mtoto kujifunza kupitia vifaa vya kuguswa na kuona kama vile midoli ya rangi na sauti.

Hatua ya pili ni hatua ya fikra za awali (Preoperational stage) kati ya miaka 2 hadi 7. Mtoto huanza kutumia lugha kueleza mazingira na huonyesha fikra za kuigiza. Umuhimu wa kielimu ni kumwezesha mtoto kupata fursa ya kucheza kwa ubunifu na kutumia lugha kueleza hisia zake.

Hatua ya tatu ni hatua ya fikra halisi (Concrete operational stage) kati ya miaka 7 hadi 11. Mtoto anaweza kufikiri kwa mantiki juu ya mambo ya kweli, anaanza kuelewa uwiano, hesabu, na kanuni za mantiki. Umuhimu wa kielimu ni kutumia mazoezi ya vitendo na vielelezo katika kujifunza.

Hatua ya nne ni hatua ya fikra za juu (Formal operational stage) kuanzia miaka 11 na kuendelea. Mtoto huanza kufikiri kwa kutumia dhana, hoja na kuchanganua. Umuhimu wa kielimu ni kumpa mwanafunzi changamoto za kiakili kama mijadala, uchambuzi na majaribio ya kisayansi.

12. Familia na jamii wana wajibu wa kuendeleza makuzi ya mtoto kimwili, kiakili na kijamii. Jadili mambo sita yanayopaswa kufanywa na familia ili kufanikisha makuzi bora ya mtoto.

Jambo la kwanza ni kumpatia mtoto lishe bora. Lishe ni msingi wa ukuaji wa mwili, ubongo na afya ya jumla ya mtoto, hivyo familia ina jukumu la kuhakikisha mtoto anapata chakula chenye virutubisho vya kutosha.

Jambo la pili ni kutoa malezi ya upendo na utulivu. Mtoto anayeleva kwenye familia yenye upendo hukua kwa kujiamini na anaweza kushiriki vizuri katika mazingira ya kijamii.

Jambo la tatu ni kumhusisha mtoto katika mazungumzo ya familia. Kushirikisha mtoto kunakuza ujasiri na stadi za mawasiliano, na kumfundisha maadili ya kijamii.

Jambo la nne ni kufuatilia maendeleo ya mtoto kielimu. Familia inapaswa kushirikiana na walimu na kuhakikisha mtoto anahudhuria shule, anafanya kazi za nyumbani na anahimiza juhudi za kujifunza.

Jambo la tano ni kumlinda mtoto dhidi ya athari za mazingira. Familia inapaswa kumkinga mtoto dhidi ya unyanyasaji, dawa za kulevya au watu wanaoweza kumharibu kimaadili au kimwili.

Jambo la sita ni kumpatia mtoto fursa ya kujifunza stadi za maisha. Familia inapaswa kumfundisha mtoto kazi za nyumbani, kushirikiana na wengine na namna ya kujiamini katika maisha ya kila siku.

13. Eleza mambo muhimu sita ya kuzingatia katika ufundishaji wa darasa mseto.

Jambo la kwanza ni kuandaa mbinu zinazohusisha kila mwanafunzi. Mwalimu anatakiwa kuhakikisha kila mwanafunzi anapata nafasi ya kushiriki bila kujali tofauti za uwezo au mahitaji maalum.

Jambo la pili ni kupanga shughuli za vikundi kwa kuzingatia uwezo wa wanafunzi. Darasa mseto linahitaji mpangilio unaohakikisha ushirikiano wa wanafunzi wa viwango tofauti.

Jambo la tatu ni kutumia vifaa vya kufundishia vinavyokidhi mahitaji ya wanafunzi wote. Vifaa vyepesi kuelewa na vya vitendo vitawasaidia wote kujifunza vizuri.

Jambo la nne ni kuzingatia lugha ya kufundishia. Mwalimu anapaswa kutumia lugha rahisi na kueleweka ili mwanafunzi yeyote aweze kuelewa.

Jambo la tano ni kutoa msaada wa ziada kwa wanafunzi wenye changamoto. Mwalimu anaweza kuwapa maelezo ya ziada au mazoezi mepesi ili kuwasaidia kufikia malengo ya somo.

Jambo la sita ni kutumia tathmini ya maendeleo ya mtu mmoja mmoja. Badala ya kutumia njia moja kwa wanafunzi wote, mwalimu anapaswa kutathmini kila mwanafunzi kwa mujibu wa uwezo wake binafsi.

14. Tumia hoja sita kupendekeza utaratibu unaofaa katika mchakato wa ufundishaji na ujifunzaji kwa kutumia filamu kama zana/kifaa cha kufundishia.

Hoja ya kwanza ni kuchagua filamu inayohusiana moja kwa moja na somo. Filamu inapaswa kuwa na maudhui yanayowiana na lengo la somo husika.

Hoja ya pili ni kuhakikisha filamu ina lugha sahihi na rahisi kueleweka. Lugha ya filamu lazima iendane na kiwango cha wanafunzi na kueleza ujumbe wa somo vizuri.

Hoja ya tatu ni kuangalia filamu kabla ya kuonesha darasani. Mwalimu anapaswa kuhakikisha filamu haina sehemu zisizofaa au zinazopotosha uelewa.

Hoja ya nne ni kuweka mazingira tulivu ya kuangalia. Wanafunzi wanapaswa kuangalia bila usumbufu ili waelewe vizuri kile kinachooneshwa.

Hoja ya tano ni kuwa na majadiliano baada ya kuangalia filamu. Hii husaidia wanafunzi kuchakata kile walichoona na kujibu maswali kwa undani zaidi.

Hoja ya sita ni kufanya tathmini ya uelewa wa wanafunzi baada ya filamu. Mwalimu anaweza kutoa maswali ya kuandika au majibu ya mdomo ili kujua kama wanafunzi wameelewa somo kupitia filamu.

15. Eleza hatua sita muhimu zinazotakiwa kufuatwa wakati wa ujaribishaji na urekelebishaji wa zana za utafiti.

Hatua ya kwanza ni kubaini aina ya zana ya utafiti inayotakiwa. Hii ni pamoja na kuamua kama zana itakuwa dodoso, hojaji, mahojiano au uchunguzi kulingana na aina ya taarifa zinazotakiwa.

Hatua ya pili ni kuandaa rasimu ya zana ya utafiti. Mtafiti huandaa zana kwa kuandika maswali au vipengele vitakavyotumiwa kukusanya taarifa kutoka kwa washiriki wa utafiti.

Hatua ya tatu ni kuwasilisha rasimu kwa mtaalamu wa kitaaluma kwa ajili ya mapitio. Lengo ni kupata maoni kuhusu uhalali na ubora wa vipengele vya zana hiyo.

Hatua ya nne ni kujaribu zana kwa kundi dogo la watu wanaofanana na kundi la utafiti. Hatua hii inaitwa piloting na husaidia kubaini mapungufu ya zana hiyo.

Hatua ya tano ni kuchambua matokeo ya piloting. Mtafiti huchunguza jinsi washiriki walivyotoa taarifa na kama maswali yalieleweka au yalizua mkanganyiko.

Hatua ya sita ni kufanya marekebisho ya mwisho. Baada ya kupata mrejesho, zana hufanyiwa mabadiliko ya lugha, mpangilio au kufuta maswali yasiyo na mchango ili kuhakikisha ufanisi wake kabla ya matumizi rasmi.

16. Bainisha vipengele muhimu vya kuzingatia wakati wa kuandika ripoti ya utafiti wa kielimu kuanzia sura ya kwanza mpaka ya sita.

Sura ya kwanza: Utangulizi. Inajumuisha historia ya tatizo, taarifa ya tatizo, madhumuni ya utafiti, maswali ya utafiti, nadharia tete, umuhimu wa utafiti na mipaka ya utafiti.

Sura ya pili: Tathmini ya maandiko. Inahusisha mapitio ya tafiti zilizopita, nadharia zinazohusiana na tatizo na uhusiano kati ya vipengele vinavyotafitiwa.

Sura ya tatu: Mbinu za utafiti. Inafafanua muundo wa utafiti, aina ya utafiti, sampuli, njia za ukusanyaji wa data, zana za utafiti, na mbinu za kuchambua data.

Sura ya nne: Uwasilishaji wa matokeo. Inatoa data halisi zilizokusanywa kupitia jedwali, michoro na maelezo yanayoonyesha hali halisi ya tafiti.

Sura ya tano: Majadiliano ya matokeo. Inahusisha uchambuzi wa maana ya matokeo, ulinganifu wa matokeo na tafiti zilizopita na kutathmini iwapo nadharia tete imethibitishwa.

Sura ya sita: Hitimisho na mapendekezo. Inajumuisha muhtasari wa matokeo, hitimisho kulingana na maswali ya utafiti na mapendekezo ya utekelezaji au tafiti zaidi.

17. Kwa kutumia hoja sita, fafaua kuhusu kazi za Tume ya Utumishi wa Walimu Tanzania (TSD).

Hoja ya kwanza ni kusimamia ajira za walimu. Tume huajiri walimu wapya katika shule mbalimbali kulingana na mahitaji ya mikoa au wilaya.

Hoja ya pili ni kushughulikia maombi ya uhamisho. Tume hutathmini na kuidhinisha uhamisho wa walimu kutoka shule moja hadi nyingine.

Hoja ya tatu ni kupandisha madaraja walimu. Tume hufanya tathmini ya utendaji wa walimu na kupendekeza upandishaji wa vyeo kwa wale wanaostahili.

Hoja ya nne ni kushughulikia malalamiko ya nidhamu ya walimu. TSD hufuatilia kesi za utovu wa nidhamu na kuchukua hatua stahiki kwa mujibu wa sheria.

Hoja ya tano ni kuratibu mafunzo kazini kwa walimu. Tume hushirikiana na taasisi za mafunzo ili kuwajengea walimu uwezo wa kitaaluma.

Hoja ya sita ni kuhakikisha usawa wa jinsia katika ajira za walimu. TSD hutekeleza sera za kuajiri walimu kwa kuzingatia usawa wa kijinsia na usawa wa maeneo.

18. Eleza mambo muhimu sita yaliyosisitizwa katika mpango wa pili wa miaka mitano (1969–1974) wa maendeleo ya elimu nchini Tanzania.

Jambo la kwanza ni kupanua elimu ya msingi kwa wote. Mpango ulilenga kuhakikisha watoto wote wa umri wa kwenda shule wanapata elimu ya msingi bila ubaguzi.

Jambo la pili ni kuimarisha elimu ya watu wazima. Mpango huu ulisisitiza kupunguza kiwango cha ujinga kwa watu wazima kupitia programu za kisomo cha watu wazima.

Jambo la tatu ni kukuza elimu ya ufundi. Elimu ya kazi ilipewa kipaumbele kwa lengo la kuwaandaa vijana kwa kazi za kiuchumi na ujasiriamali.

Jambo la nne ni kuendeleza elimu ya sekondari. Serikali ilipanga kuongeza shule za sekondari na kupanua upatikanaji wa elimu ya juu kwa wahitimu wa elimu ya msingi.

Jambo la tano ni kutoa mafunzo ya walimu. Lengo lilikuwa kuongeza idadi ya walimu na kuboresha viwango vya elimu ya ualimu kwa lengo la kuboresha elimu.

Jambo la sita ni kuhusisha jamii katika maendeleo ya elimu. Jamii ilihamasishwa kujenga shule, kuchangia vifaa vya kufundishia na kushiriki usimamizi wa shule.